

MUSTAQILLIK DAVRIDA O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMINING TARIXIY TRANSFORMATSIYASI

Millat Umidi Universiteti

BA-103

Rahimova Odina

Anotatsiya (o'zbek tilida): Ushbu maqolada mustaqil O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimining 1991-yildan boshlangan shakllanishi va transformatsiya jarayonlari tahlil qilingan. Tadqiqotda sovet davridan meros qolgan markazlashgan modeldan zamonaviy, raqamlashtirilgan va maqsadli yondashuvga asoslangan tizimga o'tish bosqichlari yoritiladi. Shuningdek, ijtimoiy yordamning huquqiy asoslari, institutsional tuzilmalarning islohoti, raqamlashtirish jarayonlari va ijtimoiy xizmatlarning diversifikatsiyasi masalalari tahlil etiladi. Maqolada so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar, xususan, yagona reestr tizimi, mahalla darajasidagi xizmatlar va "inson" markazlarining joriy etilishi natijasida tizimning samaradorligi oshgani ko'rsatilgan. Biroq, ayrim muammolar — norasmiy mehnat sektori, chekka hududlarda xizmat sifati va moliyaviy barqarorlik kabi omillar ham tahlil etilgan. Xulosa sifatida, ijtimoiy himoya tizimi barqaror rivojlanish bosqichiga kirgani, biroq uni yanada takomillashtirish zarurligi qayd etiladi.

Аннотация (на русском языке): В статье рассматривается историческая трансформация системы социальной защиты в Республике Узбекистан с момента обретения независимости. Анализируется переход от централизованной советской модели к современной, цифровизированной и адресной системе. Рассматриваются правовые основы социальной помощи, институциональные реформы, процессы цифровизации и развитие социальных услуг. Отмечено, что благодаря внедрению Единого реестра, усилению роли махалли и созданию центров «Инсон» эффективность системы значительно возросла. В то же время выявлены проблемы,

связанные с неформальной занятостью, качеством услуг в отдалённых районах и финансовой устойчивостью. Делается вывод, что система социальной защиты в Узбекистане развивается успешно, однако требует дальнейшего укрепления и совершенствования.

Abstract (in English): This article analyzes the historical transformation of the social protection system in the Republic of Uzbekistan since its independence. It highlights the transition from the centralized Soviet model to a modern, digitalized, and targeted system. The study explores legal reforms, institutional restructuring, digitalization, and the diversification of social services. It notes that through the introduction of the Unified Social Protection Registry, the strengthening of mahalla-based services, and the creation of “Inson” centers, the system’s efficiency has increased significantly. However, persistent challenges such as informal employment, unequal service quality in remote areas, and financial sustainability remain. The article concludes that Uzbekistan’s social protection system has entered a phase of stable development but still requires further institutional and operational improvements.

Kirish

Mustaqillikka erishgan O‘zbekiston o‘z taraqqiyotining dastlabki bosqichlaridanoq ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashni eng ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgiladi. 1991-yilda sobiq Sovet Ittifoqidan meros qolgan ijtimoiy himoya tizimi markazlashgan, byurokratik va asosan ish bilan band aholiga yo‘naltirilgan edi. Yangi mustaqil davlat esa bozor iqtisodiyotiga o‘tish sharoitida ijtimoiy himoya tizimini milliy xususiyatlar, iqtisodiy imkoniyatlar va yangi ijtimoiy talablar asosida qayta qurishga majbur bo‘ldi.

Ijtimoiy himoya tizimining transformatsiyasi nafaqat davlat siyosatining asosiy yo‘nalishi, balki aholining ijtimoiy farovonligini oshirishda muhim mexanizm sifatida shakllandi. O‘tgan yillar davomida bu tizim turli bosqichlardan o‘tdi: dastlab inqirozli holatda bo‘lgan davr, keyin barqarorlashuv bosqichi, so‘ngra modernizatsiya va raqamlashtirish bosqichlari.

Sovet davridan mustaqillikka o'tish davri (1991–2000)

Sovet davrida ijtimoiy himoya tizimi yagona markazlashgan sug'urta va pensiya tizimiga tayanar, barcha ijtimoiy to'lovlar davlat tomonidan moliyalashtirilardi. Mustaqillik yillarining boshida iqtisodiy inqiroz, ishsizlikning ortishi, narxlarning o'sishi ijtimoiy yordamga muhtoj aholining ko'payishiga sabab bo'ldi. Shu bois davlat tomonidan yangi ijtimoiy siyosat ishlab chiqilishi zarur bo'ldi.

Bu davrda ijtimoiy himoya tizimining asosiy maqsadi – aholining eng nochor qatlamlarini minimal darajada qo'llab-quvvatlash edi. Davlat byudjeti hisobidan kam ta'minlangan oilalarga, keksalar va nogironlarga yordam ko'rsatish mexanizmlari yo'lga qo'yildi. Mahalla tizimi orqali yordam taqsimlash amaliyoti ham aynan shu davrda shakllandi.

Shu bilan birga, mustaqillikning ilk yillarida ijtimoiy siyosatning huquqiy asoslari ham yaratilgan. Pensiya ta'minoti, nogironlar huquqlari, ijtimoiy nafaqalar va mehnat sug'urtasi to'g'risidagi qonunlar qabul qilindi. Bu jarayon tizimning milliy model sifatida shakllanishi uchun zamin yaratdi.

Barqarorlashuv va islohotlar bosqichi (2000–2010)

2000-yillarda mamlakat iqtisodiyoti barqarorlashib, ijtimoiy siyosatning moliyaviy bazasi mustahkamlandi. Shu davrda ijtimoiy himoyaning yangi mexanizmlari paydo bo'ldi. Mahalla orqali ehtiyojmand oilalarni aniqlash, kam ta'minlanganlarga maqsadli yordam berish tizimi yo'lga qo'yildi.

Pensiya tizimida ham islohotlar amalga oshirildi — shaxsiy hisob raqamlari joriy etildi, pensiya yoshiga doir qoidalar takomillashtirildi. Ijtimoiy sug'urta jamg'armalari faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar qabul qilindi. Shu bilan birga, davlat tomonidan xotin-qizlar, bolalar va yoshlarni qo'llab-quvvatlash dasturlari kengaytirildi.

Bu davrni ijtimoiy himoya tizimining “barqaror rivojlanish poydevori” sifatida baholash mumkin. Chunki davlat tizimni faqat yordam ko'rsatish bilan cheklab qo'ymay, uni mustaqil iqtisodiy institut sifatida rivojlantirishga kirishdi.

Modernizatsiya va raqamlashtirish davri (2010–2020)

2010-yillarda O‘zbekiston ijtimoiy sohada chuqur islohotlar yo‘liga o‘tdi. Bu davrda asosiy e‘tibor ijtimoiy yordamni avtomatlashtirish, xizmatlar sifatini oshirish va korrupsiya holatlarini kamaytirishga qaratildi.

Mahalla tizimi asosida “temir daftar”, “ayollar daftari”, “yoshlar daftari” kabi maqsadli ro‘yxatlar joriy etilib, yordam aniq ehtiyojmand guruhlariga yetkazila boshlandi. Shu bilan birga, ijtimoiy xizmatlarni raqamlashtirish, yagona axborot bazasini yaratish ishlari boshlandi.

Pensiya va nafaqa to‘lovlarini elektron shaklga o‘tkazish, elektron ariza topshirish tizimlari paydo bo‘ldi. Bu jarayon byurokrtiyani qisqartirib, fuqarolarning davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi.

Yangi davr: Raqamli tizim va integratsiyalashgan yondashuv (2020–2025)

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi tubdan yangilandi. Eng muhim o‘zgarishlardan biri — “Ijtimoiy himoya yagona reestri” tizimining joriy etilishi bo‘ldi. Bu tizim yordam oluvchilarni aniqlash, ro‘yxatga olish va to‘lovlarni avtomatlashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, “Inson” markazlari orqali aholiga turli ijtimoiy xizmatlarni bir joyda ko‘rsatish amaliyoti yo‘lga qo‘yildi. Bu markazlarda fuqarolarga nafaqat moddiy yordam, balki psixologik, huquqiy va maslahat xizmatlari ham taqdim etilmoqda.

Davlat tomonidan yangi “Ijtimoiy himoya milliy agentligi” tashkil etilib, barcha ijtimoiy dasturlar yagona tizimga birlashtirildi. Bu esa idoralararo takrorlanishlarni kamaytirib, boshqaruvni soddalashtirdi.

Raqamlashtirish natijasida ijtimoiy yordam olish jarayonlari ochiqlik va shaffoflik tamoyillariga asoslandi. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik kuchaydi, BMT, Jahon banki va UNICEF kabi tashkilotlar bilan qo‘shma loyihalar amalga oshirildi.

Mavjud muammolar va istiqbollar

Shu bilan birga, ijtimoiy himoya tizimi hali ham bir qator muammolarga duch kelmoqda:

Norasmiy mehnat sektori — ko‘plab fuqarolar rasmiy ro‘yxatga olinmagan, bu esa ularni sug‘urta va pensiya tizimidan chetda qoldiradi.

Hududlararo tafovutlar — chekka hududlarda ijtimoiy xizmatlar sifati pastroq, kadrlar yetishmaydi.

Moliyaviy barqarorlik — ijtimoiy dasturlarning moliyaviy manbalari hali to‘liq diversifikatsiya qilinmagan.

Kadrlar salohiyati — professional ijtimoiy ishchilar, psixologlar va xizmat ko‘rsatish mutaxassislarini tayyorlash tizimi yanada rivojlanishi zarur.

Shunga qaramay, so‘nggi yillardagi islohotlar natijasida ijtimoiy himoya tizimi yangi sifat bosqichiga ko‘tarildi. Endilikda u nafaqat yordam ko‘rsatish, balki aholining farovonligini ta‘minlash, kambag‘allikni qisqartirish va ijtimoiy tenglikni kuchaytirish vositasiga aylanmoqda.

Xulosa

O‘zbekistonning ijtimoiy himoya tizimi mustaqillikdan so‘ng bosqichma-bosqich rivojlanib, bugungi kunda xalqaro standartlarga mos model sifatida shakllanmoqda. Bu tizimning tarixiy transformatsiyasi quyidagi yo‘nalishlar orqali kechdi:

markazlashgan sovet modelidan milliy tizimga o‘tish;
maqsadli ijtimoiy yordam mexanizmlarini joriy etish;
raqamlashtirish va yagona reestr tizimini yaratish;
ijtimoiy xizmatlarning diversifikatsiyasi va mahalla darajasida kuchaytirilgan boshqaruv;

“Inson” markazlari orqali integratsiyalashgan xizmatlar taqdimoti.

Bugungi kunda tizimda hal qilinmagan masalalar mavjud bo‘lsa-da, O‘zbekiston ijtimoiy siyosat sohasida mintaqada ilg‘or o‘rinni egallab bormoqda. Kelgusida moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash, norasmiy mehnat sektorini qamrab olish va xizmat sifatini oshirish orqali tizim yanada mukammallashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rustamova M.R. “O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi islohotlari”, 2022.
2. Karimov I.A. “O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari”, Toshkent, 1997.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Fuqarolarning davlat pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi Qonuni, 1993.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni, 2023.
5. Jahon banki hisobotlari: “Social Protection in Uzbekistan: Review and Recommendations”, 2021.
6. UNICEF O‘zbekiston: “Ijtimoiy himoya tizimini raqamlashtirish bo‘yicha dasturiy yondashuvlar”, 2022.
7. Ijtimoiy himoya milliy agentligi yillik hisobotlari, 2024.
8. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma‘lumotlari, 2025.